Klastr v kultuře a umění

Mgr. Vladimír Kruliš

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky

e-mail: vladimir.krulis@studio-reklamy.cz

Abstrakt

Umělecké projevy tvořivosti jsou tradičně vyhrazeny úzké vrstvě profesionálů, kteří jsou oslavováni, masově sledováni, případně napodobováni, často v naprostém nepoměru k jejich skutečnému tvořivému přínosu. Jiní profesionálové pak určují, co umění je a co není. Umělecké či kulturní sebevyjádření je přitom přirozenou potřebou každého člověka. Umění pramení z univerzální lidské schopnosti tvořivosti a imaginace a dává lidem příležitost uvědomit si žitou skutečnost a pohlédnout na ni očistným způsobem. Ke klíčovým úkolům současné kulturní politiky patří bourání strukturálních bariér, určitou dostupností kapitálu a jeho mobilitou, horizontální integrací společností, dostupností poznatků – to dělají klastry.

Klíčová slov: Kultura, umění, klastry, technologie, materiály.

Abstract

Art exposures of creativity are traditionally stipulated to a very tiny layer of professionals which are celebrated, wholesale watched or even copied, often in a definitely non-comparable to their real creative gains. Other professionals then show the way, what is the art and what is not. The art or cultural self-presentation is the native need of every human being. Art comes from universal human ability to create, imagine and gives to people the chance to realize the realness and see it with the clear eyes. To the absolutely key-tasks of current cultural politics belong also the demolition of structural barriers, affordable funds and its mobility, horizontal integration of the community and affordable information – that's what the clusters do.

Key Words: Culture, art, clusters, technology, materials.

Úvod

Kultura zdůrazňuje symbolickou povahu mezilidských vztahů, sleduje procesy lidského stýkání a potýkání. Protože symboly jsou schopni vytvářet pouze lidé, má pravá kultura symbolický ráz, především jazyk a písmo představují "zašifrovanou realitu". V každé kultuře je sociální řád spojen s velkým počtem symbolů – od zdvořilostních forem a symbolických obyčejů (např. svatba) až k právním symbolům a uctívání peněz. Smyslové obrazy jsou nejen znakem kultury společenství, ale samy také společenství utvářejí, a to především v náboženské, ekonomické a politické oblasti.

Umění může být obecně chápáno jako symbolická transformace světa a jako symbolická forma. Ve vlastním slova smyslu jsou socha nebo obraz označovány za symbolické pouze tehdy, když znamenají více, než je dáno bezprostředně v předmětném znázornění. Také architektura se může stát nositelem významu, dokonce i ornament je často víc než jen dekorem. Velké epochy umění lze rozčlenit podle toho, zda chtěl člověk v uměleckém díle zachytit obraz před ním ležící, tedy viditelnou skutečnost, nebo základní, momentálně nedotčenou podobu, tedy neviditelnou podstatu věci. Pro otevření se symbolu platí slova Paula Kleea: "Umění nereprodukuje viditelné, nýbrž činí viditelným."

Podobně s uměním "koketuje" klastr – synergické ekonomické seskupení, kde se mají sjednotit pohledy různých subjektů na kultivaci lidského ducha; zde spatřujeme možnosti takřka nekonečné. Sjednocení pohledu spatřujeme především v těchto postojích:

a) Posouzení různých variant seskupení a jejich silných a slabých stránek;
b) Posouzení rizik spojených se vstupem do seskupení, zejména nebezpečí konkurence;
c) Posouzení rizikovosti a návratnosti investic (úvěru) do projektu daného seskupení;
d) Odborná úroveň manažerského týmu seskupení, udržení specifických konkurenčních výhod, úroveň znalostního portálu se všemi potřebnými funkcemi (navigace na novinky).

Pojmem, který bývá v poslední době s uvedenými snahami spojován, je tvořivost či kreativita. Téma přirozené lidské tvořivosti a jejího využití v kulturní a ekonomické politice se objevuje i na mezinárodním fóru již delší dobu.

Výzkumy posledního desetiletí za použití moderních neurofyziologických metod, zjistily, že existují určité rozdíly mezi mozky profesně aktivních umělců a mozky lidí profesně zaměřených do jiných oblastí. Nepředpokládá se však, že by se jednalo o vrozené rozdíly, ale spíše o takové, které se vytvářejí postupně, pokud se jedinec začne zabývat některou z forem umění v raném věku a dále pak ve zvolené umělecké činnosti intenzivně pokračuje. Řada výzkumů přinesla důkazy o existenci funkčních a strukturálních rozdílů mezi umělci a "neumělci". V poslední době se získává stále více poznatků ukazujících, že umělecká aktivita vede ke změnám ve fungování mozku i v jeho struktuře. Jedná se například o strukturální změny v corpus callosum (část mozku obsahující široké pásmo nervových vláken, jež spojuje obě mozkové hemisféry) a mozečku (cerebellum), který má důležitou úlohu při koordinaci pohybů a při časové kontrole sekvenčních pohybů.

Z našich praktických životních zkušeností víme, že v mozku naprosté většiny profesionálních umělců je nejhlouběji zakotvena nekompromisní rivalita, někdy až nekompromisně surová soutěživost. Někdy se i zdá, že umělci jednají podle B. Mandevillea, který zavedl implicitní reverzní, tedy nepřímo úměrný vztah mezi morálkou a ekonomií: čím méně poctiví budou jedinci v daném státě či systému, tím lépe se bude dařit celku. Jde o nejextrémnější pohled na vztah ekonomie a etiky. Soukromé neřestí působí obecné blaho, čím více neřesti, tím větší štěstí celku.

Nebudeme tedy zakládat klastr výhradně mezi herci, režiséry, hudebníky, tanečníky, malíři, básníky, spisovateli, architekty, malíři, pracovníky muzeí, ale zaměříme se na změny v péči o národní kulturní dědictví. Tam se změny nejčastěji dotýkají tématu legislativních

a politických změn, řešení rozporů mezi zachováním kulturního dědictví a komerčními zájmy, řešení poklesu počtu institucí podporovaných státem, řešení nedostatku pracovníků schopných řídit kulturní instituce v novém ekonomickém prostředí; s tím souvisí tvorba nových médií, nových mediálních obsahů, utváření informační společnosti, sledování ekonomických vlivů na média, zavedení nových daňových instrumentů, zavedení nových pracovních okruhů kulturní a vzdělávací politiky.
Zde je pro tvorbu klastrů připraveno obrovské pole působnosti!

1. Morální a etické problémy živé kultury a umění

V rovině morální a etické je významným úkolem, spjatým s oblastí výchovy a novými styly práce, čelit nebezpečí, že se národní identita stane odrazovým můstkem pro stereotypní předsudky a pro dehonestaci jiných identit a kultur; kulturní identitu je třeba rozvíjet jako otevřenou vzájemnému obohacování.
Etické problémy souvisejí nejčastěji tím, že výzkum a dokumentace jevů kultury jsou založeny na kontaktu s jejím nositelem, respondentem, který nemá vždy zájem identifikovat se a přeje si z různých důvodů zůstat v anonymitě. Dochází tak ke střetu požadavků na věrohodnost a na ochranu osobních údajů. Druhá skupina problémů souvisí s předpokládanými výzkumy etnických a jiných menšin a dalším využitím získaných poznatků v návrzích pro státní správu a samosprávu (zachování anonymity, informace o sociálním postavení, osobní údaje). Etické problémy mohou nastat také při přehnaném zájmu o zisk záznamů z osobních zážitků, konfesím postojů k jiným osobám, příbuzným apod.
Morální problémy se vztahují k vlastní profesionalitě odborníků, kteří realizují výzkumné projekty a v jejich rámci provádějí soukromé výzkumy, jejichž výsledky pak prezentují. Morální problémy se mohou vztahovat i k výběru samotných témat výzkumu a následnému vytváření klastrů, zejména pokud se dotýkají neprofesionální umělecké tvorby handicapovaných nebo seniorů.
K problematickým oblastem náleží též uplatňování autorských práv, např. k ověřovaným technologickým postupům, k výrobě předmětů pro trh, při tvorbě scénářů expozic, putovních výstav, interaktivních programů, při využívání děl anonymních autorů fotografií, zvukových záznamů, katalogizačních záznamů ke sbírkám. Analogické problémy mohou nastat také v oblasti vlastnictví a odborného zpracování sbírkových předmětů, historických knihovních fondů a movitých památek, zejména pak jejich prezentace ve veřejně přístupných databázích.

Projekty a výzkum

V oblasti humanitních věd je obtížné (v některých případech nemožné), odlišit základní a aplikovaný výzkum, a to jak z hlediska metodologie výzkumu, tak z hlediska cílů výzkumu. Toto zjištění odpovídá mezinárodním zkušenostem. Navíc - aplikovaný výzkum ve společenských, humanitních a uměleckých oblastech se částečně překrývá s jinými oblastmi (např. oblast materiálů a technologií při ochraně movitého kulturního dědictví apod.). O tom svědčí struktura dosavadních projektů řešených v oblasti kultury, situace v humanitních a společenských vědách je obdobná. Drtivá většina projektů je deklarována jako základní výzkum (86,8%), pouze malá část jako výzkum aplikovaný (12,5%) nebo průmyslový (0,7%). Přitom je zřejmé, že mnohé projekty základního výzkumu produkují výsledky s vyšší aplikovatelností než projekty aplikovaného výzkumu. To zkresluje potenciál výkonu výzkumu v oblasti kulturního dědictví. Jedná se zejména o projekty s výsledky

použitelnými pro zachování památek (technologie, materiály), návrhy metodik, které často končí jako nevyužité!
Mezi výsledky základního výzkumu a mezi výsledky aplikovaného výzkumu a vývoje je zásadní rozdíl. Výsledky aplikovaného výzkumu a vývoje jsou určeny pro využití v nových nebo značně zdokonalených výrobcích, postupech nebo službách (v praxi) a jejich forma musí umožnit zjištění, zda byly či nebyly využity.
U výsledků základního výzkumu prováděného za účelem získání nových vědomostí o základních principech jevů nebo pozorovatelných skutečností, které nejsou primárně zaměřeny na uplatnění nebo využití v praxi, stačí jejich publikování. Publikování neumožňuje zjistit, zda publikovaný poznatek byl využit v praxi (u inovovaných výrobků, postupů nebo služeb), proto nejsou publikace výsledkem aplikovaného výzkumu a vývoje.

Znalostní portál

Významným prvkem znalostního portálu je "funkce poradenství" v podobě informačního brokera, který bude zakladatelům klastru "radit" (do jisté míry) kde a jaké informace hledat.
Silné postavení v celém systému mají metody Competitive Inteligence (CI), které jsou silně rozvíjené ve vyspělých ekonomikách a zajišťují jejich podnikům dosahování vysokého stupně konkurenceschonosti na trhu.
Znalostní báze v projektu "Znalostní báze pro vyhledávání a rozvoj synergických podnikatelských seskupení" je vytvořena jako konkrétní metodika pro vyhledávání a analýzu informací v rámci řešení založených na softwarové technologii Verity, která je využívána mnoha organizacemi (státními i komerčními) a významnými poskytovateli informačních a jiných služeb (Národní knihovna, Anopress, Economia, OneStopHit), a která zahrnuje velmi pokročilé metody vyhledávání, filtrování, kategorizace a sumarizace informací.
Znalostní báze umožňuje efektivní zpracování vysoce individualizovaných, jednorázových a nestandardních informačních potřeb pro strategické rozhodování, hodnocení a řízení rizik, zvládání krizových situací, včasné odhalování nových či skrytých příležitostí a rizik, zpracování přesvědčivých a logicky podložených důkazů.
Problém dnešní doby není ani tak informace získat, problém je čas, který ke sběru informací (a jejich analýze) potřebujeme. Schopnost umět informace filtrovat podle akutní potřeby a odlišit balastní informace – to je určujícím faktorem přežití podniku v konkurenčním prostředí. Zejména v souvislosti s celosvětovou finanční krizí se do popředí dere otázka, jak velký vliv bude mít na české podniky (zejména malé a střední, pro které je vhodné klastry vytvářet) schopnost rychle vytvořit funkční znalostní portál.

2. Charakteristika klastru "Technologie, postupy a materiály v kulturním dědictví"

Koncepce se opírá o propojení společenských, ekonomických, humanitních a přírodních věd, technologií, kultury a kulturního dědictví.
Hlavní cíle jsou: získání nových poznatků zaměřených na budoucí využití v praxi, jejich systematické tvůrčí využití nebo využití jiných námětů pro vytváření nástrojů záchrany a podpory dlouhodobě udržitelného zachování hmotné podstaty kulturního dědictví zemí Koruny české jako významné součásti evropské identity. Zároveň budou vytvořeny předpoklady a nástroje pro zpřístupnění výsledků výzkumu národního kulturního dědictví širokým vrstvám uživatelů prostřednictvím informačních technologií a bude zvyšována znalostní i instrumentální připravenost a konkurenceschopnost výzkumné komunity Zlínského kraje pro spolupráci v Evropském výzkumném prostoru na poli výzkumu kulturního dědictví.

Obsah projektu

Projekt obsahuje prvky základního i aplikovaného výzkumu i vývoje, přičemž jejich aplikační kvalita je dosahována především:

a) Formulací poměrně úzce vymezených cílů;
b) Zapojením podnikatelské sféry – zejména malých a středních podniků;
c) Vytvořením skupin konečných uživatelů s možností jejich průběžné intervence.

Horizontální aktivita bude zaměřena na komunikaci a diseminaci. V rámci EU je v programu ERANET připraven projekt NETHERITAGE, který by měl zlepšit koordinaci národních a regionálních programů výzkumu. Při našem zaměření na oblast inovace materiálů a technologií pro záchranu a zachování památek kulturního dědictví budeme pracovat v těchto oblastech:

a) Vývoj nových materiálů a technologií pro restaurování, konzervaci a údržbu památek;
b) Zhodnocení tradičních materiálů a technologií pro znovuzavedení do praxe;
c) Optimalizace procesů restaurování, konzervace a oprav hmotného kulturního dědictví;
d) Vývoj a aplikace nových materiálů a technologií pro preventivní památkovou péči;
e) Vyhledání a zmapování regionálních zdrojů historických materiálů.

Východiskem pro uvedený program jsou ekonomická výkonnost členů klastru, šetrnost, kvalita navržených procesů, technologií, výrobků. Vytvoříme materiálově technologické základny komplexních památkových postupů pro renesanci vybraných řemesel, včetně vědeckých referencí.

SWOT analýza

Navržená SWOT analýza vychází z rešerše Aplikovaný společenskovědní výzkum (Technologické centrum AV ČR) a z materiálů Odborné komise pro společenské a humanitní vědy Rady pro výzkum a vývoj Ministerstva kultury ČR. Jednotlivé body v rámci silných stránek, slabých stránek, příležitostí a rizik jsou řazeny od obecných ke specifickým.

Silné stránky:

1. Kulturní a historické hodnoty na území ČR zajištěné zákonnými prostředky, včetně legislativy související s jejich dokumentací, prezentací a zpřístupňováním;
2. Propagace a prezentace území ČR jako části Evropy, kde se prolínají multikulturní vlivy a tradice;
3. Existence odborných výzkumných pracovišť, včetně vybraných špičkových pracovišť;
4. Kvalitní a moderní metodologie v oblasti památkové péče, ochrany a dokumentace kulturního dědictví;
5. Popularizace a edukace v oblasti kulturního a historického dědictví;
6. Zvýšení produktivity vědecko-výzkumných výstupů v oblasti národní a kulturní
7. identity v uplynulých 15 letech v souvislosti s posílením výzkumu na pracovištích odpovídajícího odborného zaměření, včetně veřejných výzkumných institucí a vysokých škol;
8. Posílení výzkumu a zvýšení produktivity vědecko-výzkumných výstupů v oblasti dosud okrajových segmentů národní a kulturní identity – oblasti specifik regionů, příhraničí a menšin;
9. Hustá síť kulturních zařízení a kulturně vzdělávacích institucí, zlepšení jejich infrastruktury;
10. Vytvoření partnerských sítí a uživatelské propojení výstupů výzkumu národní a kulturní identity;
11. Živé tradice v oblasti regionální a lokální kultury.

Slabé stránky:

1. Chybějící nebo nedostatečná informovanost a provázanost mezi institucemi doma i v zahraničí, zejména v oblasti aplikovaného výzkumu a vývoje;
2. Chybějící informovanost veřejnosti i rozhodovacích orgánů o rozsahu fenoménu národní kultury a jeho významu pro kvalitu života;
3. Malé zastoupení výsledků společenskovědního výzkumu při formulaci strategických směrů rozvoje společnosti;
4. Chybějící vzdělávací aktivity v oblasti kulturního managementu (fluktuace nebo nedostatek odborníků);
5. Chybějící metodiky, edukační materiály a programy zaměřené na různé segmenty fenoménu národní, lokální a regionální kulturní identity;
6. Málo stimulativní ekonomické a legislativní prostředí pro využití kulturního dědictví;
7. Nízká úroveň managementu v oblasti využití kulturního dědictví;
8. Nedostatečná kapacita, roztříštěnost a nekoordinovanost aplikovaného výzkumu;
9. Nízký nebo chybějící přenos poznatků základního výzkumu do aplikovaného a průmyslového výzkumu a do praxe;
10. Chybějící nebo zastarávající technické vybavení odborných pracovišť, neodpovídající stav technického vybavení pro moderní dokumentaci a digitalizaci, který neumožňuje reagovat na nové potřeby uživatelů, a s tím související nízká úroveň proškolování odborníků ve využívání nových technologií;
11. Chybějící informační sítě mezi institucemi doma i v zahraničí, zejména v historicky propojených sousedních zemích;
12. Nedostatečné formy přeshraniční spolupráce při realizaci projektů zaměřených na poznání, uchování a oživování projevů tradiční kultury v etnicky smíšených oblastech.

Příležitosti:

1. Využití potenciálu vysoké koncentrace historických památek a bohatství kulturního dědictví a kulturní krajiny České republiky v různých oblastech lidské činnosti;
2. Využití potenciálu souvisejícího s prolínáním kultur a polohou uprostřed Evropy;
3. Využití výsledků výzkumu národní a kulturní identity ve všech oblastech dotýkajících se kulturního dědictví a kulturní krajiny při tvorbě strategií a rozhodování na úrovni státní správy a regionální samospráv;
4. Využití výsledků výzkumu národní a kulturní identity pro popularizaci a prezentaci kulturního dědictví, včetně jeho regionálních a multikulturních dimenzí;
5. Výraznější zapojení výsledků výzkumu této oblasti do edukativních procesů, což přispěje k informovanosti a vztahu občanů ČR ke kulturním a historickým tradicím;
6. Využití výsledků aplikovaného výzkumu pro rozvoj cestovního ruchu s důrazem na dosud málo navštěvované regiony s přírodními a kulturními památkami;
7. Využití výsledků aplikovaného výzkumu pro rozhodování regionální a obecních samospráv ve všech oblastech dotýkajících se krajiny, způsobu života, spolužití skupin obyvatelstva;
8. Využití výsledků aplikovaného výzkumu pro rozvoj infrastruktury a kulturních aktivit dalších subjektů (měst a obcí, sdružením neziskových organizací) na místní, krajské, národní a evropské úrovni;
9. Vytvoření podmínek pro propojení moderních technologií, dokumentace a digitalizace s tradičními způsoby ochrany a prezentace národního kulturního potenciálu;
10. Rozvoj lidských zdrojů v institucích spadajících pod zaměření této koncepce;
11. Vytvoření nových forem zaměstnanosti (např. demonstrátoři, průvodci pro zážitkovou turistiku, řemeslníci v tradičních a oživených oborech).

Rizika:

1. Nedostatečné a někdy negativní zkušenosti s uplatněním výsledků výzkumu humanitních, ekonomických a společenských věd, nezájem potenciálních uživatelů výsledků výzkumu;
2. Nedostatečná podpora aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity v budoucnosti, především ve fázi budování kapacit (pracoviště, lidské zdroje);
3. Možnost destrukce kulturních a historických hodnot (jako předmětu zkoumání) vlivem živelných katastrof a dalších negativních vlivů;
4. Longitudinální charakter mnohých výzkumů v oblasti národní kulturní identity přináší aplikovatelné výstupy až po letech;
5. Ztížení realizace aplikovaného výzkumu pro neochotu ke spolupráci mezi institucemi, neochotné sdílení získaných poznatků;
6. Nemožnost naplnění cílů aplikovaného výzkumu z titulu odlivu hmotných dokladů kultury a historie do zahraničí (jako starožitnosti) v rámci volného pohybu zboží v EU.

Závěr

Základní podmínkou uplatnění inovací v kultuře, v umění a ve společnosti vůbec je nastavení účinného a efektivního systému komunikace mezi vysokými školami, veřejnou sférou, výzkumnými centry, tvůrčími centry, výrobními a odběratelskými centry všech možných profesních profilů. Zde mají důležité místo klastry, protože umožňují lepší přístup ke specializovaným dodavatelům, zaměstnancům, informacím a vzdělávání, lepší přístup ke specifickým kvalifikacím, aktivům a kapitálu, jsou využívány instituce, které poskytují specializované vzdělání, informační, výzkumné a technické služby.
Společnosti sídlící v areálu zlínských filmových atelierů (reklamní agentury, filmová technika, pronájem ateliérových prostor, vysoká škola, pořadatelské agentury) mohou díky klastrovému využití zdrojů a technologií významným způsobem zvýšit svoji konkurenceschopnost, přilákat investory a rozvíjet se. Zakládání klastrů je také významně podporováno z evropských fondů, dotační programy EU jsou nezanedbatelné!

Literatura

PAVELKOVÁ, D. *Klastry a jejich vliv na výkonnost firem.* Praha: Grada, 2009. s. 272. ISBN 978-80-247-2689-2.
KOLEKTIV. *Mezirezortní koncepce aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity do r. 2015.* Ministerstvo kultury, Praha; dostupné na http://www.mkcr.cz/assets/vyzkum-a-vyvoj/Koncepce...
Kolektiv. *Vztah státu ke kultuře, kulturní politika evropských zemí.* Praha, UK v Praze, fakulta filozofická, katedra teorie kultury (kulturologie), březen 2004; dostupné na www.mzm.cz/mzm/mk_cr/koncepce_ucinejsi_pece...
SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla.* Praha: 65. pole, 2009. s. 270. ISBN 978-80-903944-3-8.
FRANĚK, M. *Hudební psychologie.* UK v Praze, Karolinum, 2007. s. 238. ISBN 978-80-246-0965-2.
MOLNÁR, Z. *Podnikatelské klastry a konkurenční zpravodajství.* In: Integrované inženýrství v řízení průmyslových podniků; sborník příspěvků 6. mezinárodní konference. Brno, Kongresové centrum, 4. 10. 2005.
KOLEKTIV. *Státní politika České republiky 2009 – 2014.* MK ČR, Praha 2009. ISBN 978-80-86310-83-1; dostupné na http://www.ktn.cz/pub/attachments/St%C3%A1tn%...
LURKER, M. *Slovník symbolů.* Praha: Euromedia Group, 2005. s. 613. ISBN 80-242-1588-8.